

Anton Pannekoek, De strijd tegen het militarisme (1915)

Wanneer wij de vraag stellen, waarom een aantal socialisten, die niet tevreden zijn met de slappe en onderdanige houding der S. D. A. P. tegenover de heersende klasse, toch niet bij de S. D. P. zijn gekomen, maar een eigen organisatie in de „rev. soc. clubs“ stichten, dan worden wij uit het doel, dat zij zich stellen, uit hun program, niet veel wijzer. Want al het goeds, wat zij willen doen, wordt ook door de S. D. P. gedaan. Toch is het natuurlijk-geen vergissing of misverstand, dat zij niet bij de S. D. P. gaan — sommigen waren vroeger al eens bij ons en zijn toen weer naar de S. D. A.P. teruggekeerd — er is een werkelijk verschil tussen ons. Om dat te leren kennen, moeten wij de opvattingen en denkbeelden beschouwen, waarvan zij uitgaan en die met de onze vergelijken, dan eerst kunnen wij onze verschillen klaar doorzien, en dan eerst is het mogelijk in debat met hen alle bijkomstigheden, alle persoonlijke animositeit opzij te zetten en over de zakelijke grondslagen van gedachten te wisselen. Wij kunnen daarbij aanknopen aan het artikel, dat Mevr. Roland Holst, de geestelijke leidster van de in de clubs vertegenwoordigende richting, in de Nieuwe Tijd over „De strijd tegen het militarisme in Nederland“ schreef.

Wat Mevr. Holst daar zegt over het reusachtige groeien van het militarisme hier te lande, kan geheel door ons onderschreven worden; zij ziet de verschijnselen heel goed, laat zich niet door schoonschijnende leuzen bedotten, zij wil strijden met felheid en energie en haar scherpe kritiek is volkomen juist. Maar deze kritiek blijft aan het verschijnsel van het militarisme hangen en springt niet ver genoeg in de diepte, tot de oorzaken door. Wie alleen dit verschijnsel ziet, kan diep en scherp voelen, hoe verderfelijk het is, hoe het de volkeren onderdrukt, in boeien slaat, en vernietigt; hij kan tot strijd opwekken; maar juist, omdat hij het als zulk een monsterachtige waanzin beschouwt, zal hij de strijd te licht achten, zal hij allicht geloven, dat met sterke vurige opwekkingen de massa's tot verzet te brengen en zo het monster te bedwingen zal zijn. Wij zeggen daartegenover dan: het militarisme en zijn groei is geen monsterachtige waanzin, het is volkomen rationeel en natuurlijk, het behoort logisch bij de moderne ontwikkeling van het kapitalisme, het wortelt diep in de grondslagen van de moderne maatschappij. *Daarom is het militarisme als afzonderlijk verschijnsel niet met vrucht te bestrijden en te weerstaan; het is alleen te vernietigen doordat de strijd tegen de gehele maatschappijorde, waartoe het als noodzakelijk werktuig behoort.* Wij hebben niet te doen met een drie-eenheid van verderfelijke verschijnselen nationalisme-imperialisme-militarisme; wij hebben te doen met een moderne groeivorm van het kapitalisme, die nieuwe opvattingen, een nieuwe wil, nieuw fel streven in de gehele bezittende klasse wakker roept, en die wij met de naam imperialisme betitelen; militarisme en nationalisme zijn z'n materiële en zijn geestelijke werktuigen, die het scheidt, versterkt, ontwikkelt, opkweekt, omdat het ze nodig heeft. Het militarisme is niet de wortel van het kwaad, dat de volkeren bedreigt

en bedrukt, maar het is zijn afzichtelijke kop, niet de oorzaak, maar het gevolg. Gevolgen kunnen alleen bestreden worden door de oorzaken op te heffen.

Dit is niet een kwestie van dorre theoretische geleerdheid. Ontbreekt het krachtige klare inzicht voor dezen samenhang, dan is de weg open voor allerlei afdwaling in tactiek. Dan komt men maar al te licht tot de oppervlakkige methode, die vòòr de oorlog in de Duitse partij zo algemeen was in de propaganda: geweldig te donderen en te schetteren tegen het militarisme, in plaats van rustig-ernstig de macht tegen hem op te bouwen, en daardoor op 't ogenblik van beslissing weerloos te staan en gehoorzaam te moeten bukken. Dan komt men maar al te licht tot de kleinkapitalistische utopie van Kautsky, die met behulp van het brave vredelievende deel der bourgeoisie het „onnatuurlijke“ gewelddadig-imperialistische van het moderne kapitalisme wil opheffen, de geschiedenis tot omkeer dwingen en het oude vreedzame dragelijke kapitalisme weer terug brengen. Dan komt men maar al te licht tot de reactionair-kleinburgerlijke opvatting van leidende mannen der S. D. A. P., dat dat gemene Duitse militarisme geslagen en vernietigd moet worden, om een duurzame vrede in Europa te krijgen — een opvatting, die op een geschikt moment regelrecht in de kaart van de oorlogsgezinde regering kan spelen. Hoezeer het in deze tijd van lamheid en inzinking der arbeidersbeweging ook goed doet, de wil en de lust tot strijd te zien: wanneer het allernodigste inzicht en begrip van de samenhang der verschijnselen ontbreekt of er geen acht op geslagen wordt, heeft de strijd alle kans in een moeras te verlopen.

Wanneer wij zeggen, dat het militarisme in dit stadium van het kapitalisme noodzakelijk, natuurlijk, onvermijdelijk is, dan betekent dat niet een opgeven van de strijd ertegen, maar integendeel, *de strijd op een hogere, bredere grondslag stellen, de strijd groter en algemener maken*. Het militarisme kan niet direct, maar alleen indirect aangetast worden, door het gehele kapitalisme in zijn imperialistische vorm te ondermijnen. Dit kan alleen, door tegenover de reusachtige zelfbewuste macht van de bourgeoisie, die het militarisme wil — beter nog: steeds meer begint te willen, steeds meer met bewustheid wordt. Wat wij hier als haar moderne wezen vaststellen, steeds meer daarheen groeit, — de macht van het proletariaat opbouwen. Deze macht wordt niet opgebouwd door alleen maar een volksbeweging tegen het militarisme op te wekken; zelfs al zou dit kunnen en gebeuren, dan zou die beweging na korten tijd na enige schijnsuccessen weer ineenzinken, terwijl de georganiseerde macht der bourgeoisie blijft. Deze macht kan alleen opgroeien door strijd op alle gebied, op het gehele terrein der politiek, in de vak[bonds]strijd tegen de ondernemers door langzaam en geduldig opbouwen van de organisatie en van klaar inzicht en strijdvaardigheid daarin. Betekent dat dan, dat we dus het militarisme maar ongestoord moeten laten groeien, tot de organisatie van het proletariaat machtig genoeg is, het neer te slaan en te vernietigen? Neen, want alle ervaring in de geschiedenis van de klassenstrijd leert, dat de bezittende klasse bij krachtig optreden der arbeiders al iets toegeeft, ook al kunnen deze haar nog lang niet

overwinnen. Dat de grote socialistische partijen zich zonder slag of stoot, zonder protest of strijd onderworpen hebben aan het nationalisme, heeft de bourgeoisie zo brutaal en dapper gemaakt en daarom steekt het militarisme nu zo reusachtig de kop op. Komt er een krachtige strijd met sterke macht van het proletariaat, dan moet de bourgeoisie veel voorzichtiger optreden, dan kan het militarisme slechts langzamer, moeitevoller groeien en moet zijn eisen wat intomen. *De opbouw van de macht van het proletariaat is niet slechts voor de toekomst, maar ook voor het ogenblik van grote betekenis.*

In één opzicht heeft de „strijd tegen het militarisme“ toch een grote betekenis, en dit wordt — meestal halfbewust en instinctief — gevoeld door de verdedigers van deze leuze en geeft hun het besef, dat ze tóch gelijk hebben. Het militarisme is de felste uiting van het moderne kapitalisme, die het zwaarste drukt, en is daarom het meest geschikt, de massa's tot verzet te wekken: Wie onder het kastijden met roeden onderworpen bleef, moet opspringen als hij met schorpioenen gekastijd wordt; hier is dus de weg, om de volkeren tot een algemeen verzet tegen hun heersers te brengen. Deze gedachtegang is zeker juist, en hierin ligt de betekenis van hét gehele imperialisme voor de vrijheidsstrijd van het proletariaat. Maar toch ligt er iets primitiefs in deze opvatting. Geloof men werkelijk, dat de massa's daarom zo rustig blijven, omdat ze het militarisme zo prettig vinden, zo graag in de kazerne of de loopgraven liggen en exerceren, zo dankbaar duur oorlogsbrood eten? Geloof men, dat ze niet weten en voelen, vaak met sterke doffe haat, dat het militarisme hun vijand is en hen onderdrukt en vernietigen wil? Waarom blijven ze dan stom en geduldig, zonder verzet? Omdat ze zich zwak en machteloos voelen. Zij voelen instinctief geheel juist en terecht, dat ze machteloos zijn en dat met een enkele opslaaing en uitbarsting niets te bereiken is. Zij zien de weg niet, die rechtuit naar een duurzame overwinning voert. Zij kunnen hem niet zien, omdat de factoren, die voor de overwinning nodig zijn, nog buiten hun gezichtskring liggen: nl. algemeen klassebewustzijn, breed inzicht, sterke organisatie. Waar deze algemeen en massaal voorhanden zijn, als praktische dingen, waarvan iedereen de kracht kent, daar wordt de weg naar het doel helder, daar kan men over de zege spreken als iets in de verte zichtbaars en mogelijks. Zo was het enigszins in Duitsland; maar hier in Holland is nauwelijks een begin van die dingen, en ziet en kent men hun werking dus niet uit eigen ervaring. Alleen een groeien van de algemene beweging kan dit vertrouwen in de strijd geven, dat nodig is, om tot massaal verzet te komen.

Daarmee komen wij weer tot hetzelfde besluit: *slechts als deel van de algemene strijd tegen het kapitalisme kan de strijd tegen het militarisme resultaat hebben.* In dit groter geheel komt hij eerst tot zijn recht en zijn grote volle waarde. Al wat door krachtige redevoeing en opwekking tot strijd als opbruisen van verontwaardiging en opslaaende geestdrift of vastbeslotenheid gewonnen wordt en anders weer vervliegen zou of in doelloze individuele daden van verzet nutteloos verspild wordt, wordt nu vastgelegd en bewaard als een groeiende organisatie, die alles vasthoudt,

wat aan deelnemers wordt samengebracht, die ze schoolt door haar pers, die haar troepen overal in het veld voert, waar het nodig is, die ze op elk terrein van politieke en maatschappelijk strijden mee laat doen en zo hun inzicht voortdurend oefent en versterkt. Zo alleen kan een revolutionaire klassebeweging tot een macht opgroeien, die door haar vasten zekeren gang vertrouwen bij de verder afstaanden wekt.

Dit vertrouwen was in vroegere jaren de grote wervende kracht van de S. D. partijen, zoals de Duitse en ook de S. D. A. P.; nu dit vertrouwen ineengezakt is, is de arbeidersklasse, verbijsterd en verward, met groter machteloosheid geslagen dan ooit tevoren, en jaren van opbouw volgens nieuwe principes zullen nodig zijn, voor weer een dergelijk vertrouwen mogelijk is. Daarom kan men wel allerlei elementen samenbrengen, die uit ethische, uit burgerlijk-pacifistische of uit proletarisch-revolutionaire overwegingen tegen het militarisme zijn: Maar een groot krachtig verzet die de massa's zo meesleept, dat-het militarisme tot zijn oude bescheiden kleinheid zal terugdringen, is in elk geval uitgesloten. *Een strijd tegen het militarisme met blijvend resultaat kan slechts bestaan in het groeien van een georganiseerde klassebeweging, die veel ruimer en groter doeleinden heeft, en op alle gebied de heersende klasse.*

Bron

A.A.A.P.: [De strijd tegen het militarisme](#) / A[nton]. P[annekoek]. In: De Tribune, soc[iaal]-dem[ocratisch] orgaan, 8e Jg. (1914-1915), nr. 75 (19 juni 1915).
Transcriptie en gedeeltelijke modernisering van het Nederlands: F.C. 2025.